

ADATTÁR

A)

Báró Eötvös József levelei gróf Mikó Imréhez (I—X) és a Székely Néplap szerkesztőségéhez (XI. sz.)

Pest, 15/11. 859.

I.

Tisztelt barátom!

Az Academia által kinevezett küldöttségnek névsorát a lapokból ismered; miután Toldy megbetegedett, ez azonban kissé megváltozott, és így, ha csak akademikusaink közül a zord idő valakit vissza nem tartóztat, a következők fognak megjelenni: Bartakovics az igazgató tanács részéről, Kubinyi, mint tiszteleti tag, Csengeri és Tóth Lőrinc a rendes tagokból, s én magam. Légy oly szives s rendelj azoknak számára szállást, én Bánfy Albertnél fogok lakni. Elj boldogul barátom, reménylem, nem sokára meglátjuk egymást

híved

Eötvös József

Boritékon cím:

*Fő Méltóságú Gróf Mikó Imre
Ur Ő Excellenciájának stb. megkülön. tisztel.*

Kolozsvárott.

II.

Pesten, 9/12. 859.

Tisztelt barátom!

Ide mellékelve küldöm beszédemet, melyet jegyzőkönyvekbe felvenni határoztatok. Neked küldöm azt, hogy ez alkalommal néhány szót válthasunk. — Fogadtatásunk, melyben itt mindenki csak Erdélynek Magyarország iránti érzéseinek kifejezését látja, mindenütt a legnagyobb s legjótévőbb hatást idézte elé, s én nem tudok semmit, mi által nemzeti egységünk érzete, melyre annyi szükségünk van, inkább megerősödhetett volna. Itt a hangulat általában véve jó. Kissé több hajlam mutatkozik a demonstrációkhoz, mint kívánnám, azonban soha hiubb agyrém nem rettetgetett senkit, mint azokat, kik ebben forradalmi jelenségeket látnak. — Soha kevesebb forradalmi hajlam az utolsó 10 év alatt nem volt az országban, mint épen most, s pedig azon egyszerű oknál fogva, mert a nagy többség azon meggyőződésben él, hogy a jelen rendszer fel nem tarthatja magát, s ennek hiányai már a Felség által is nemcsak béláttattak, de fel is ismertettek, miután Ő Maga törvényhozási és közigazgatási reformokat ígért. — Vélemény különbség nálunk látszólag nem létezik. Ragaszkodni szigoruan a törvényességhez, s nyugodtan bevárni a dolgok fejlődését, a nélkül, hogy a jelenleg létezőt

megtámadnánk, vagy annak részletes módosítására segéd kezét nyujtanánk. Ez az általános nézet, mely alatt azonban még is némi vélemény különbség rejlik, amennyiben a törvényes állapot alatt sokan a 48-iki törvényeket, egyesek a 47-ik előtti állapotot értik. Miután azonban minden jogi fogalmak szerint törvényes állapot csak az lehet, mi a két táblán keresztül ment, s a király által szentesített törvényen nyugszik, s miután ennél fogva a 48. előtti állapotok a jelen pillanatban csak épen úgy mondathatnak törvényesnek, mint ha valaki a Hunyadiak alatti viszonyokat akarná életbe léptetni, az utóbbi nézet mellett csak néhány ó conservatív nyilatkozott, s ezek is lassankint felhagynak e thesis vitatásával: a veszély szembetűnő, mellyel az járna, ha azon gyanúsításra ürügyet szolgáltatnának, hogy a nemesség régi privilegiált állása után törekszik.

Újságot nem írhatok egyebet annál, hogy a pesti Szuperintendens helyettes, Báthory, a 12-ére hirdetett protestáns gyűlést contracurrentáltatta, s hogy így ezen gyűlés megtartatni nem fog. Ég áldjon meg, és tartson jó egészségben.

Hived:
Eötvös.

III.

Pesten, Mart. 3-án, 860.

Kedves barátom!

Soraidra, melyeknek kíséretében nagylelkű hazai adományaidat küldéd, csak azért nem válaszoltam előbb, mert köszönetemmel együtt egyszersmind az Academia hálóját akartam kifejezni, mely midőn neki hozzám intézett leveledet felolvastam, azt lelkesedéssel fogadta. Fájdalom, hogy soraidnak a lapokbani közlése nem engedtetett meg; mert valamint hazánk jövője attól függ, hogy azon érzések, melyeket oly szép egyszerűségben kifejeztél, általánosokká váljanak, úgy talán épen azoknak, kik leveled kinyomását tiltották, fekszik leginkább érdekében, hogy a gyűlölet helyébe, mely jelenleg azoknál egyedüli vezéreszménye a hazának, a hazának tiszta szeretete lépjen. Vajha sokan lennének e hazában, példádát követve, a kik csak ezt hirdetnék.

Politikai újságokat nem írhatok, helyzetünk a régi s így a közvélemény iránya is, csakhogy — főképen a protestáns ügyben békövetkezett fordulat következtében — az elkeseredés sokaknál még nagyobbra vált. Az alatt az Academiaira gyűlő adakozások szép eredménnyel folynak. Kilátásunk — csaknem biztos kilátásunk van —, hogy a város az építésre szükséges telket ingyen adja át, s tegnapelőtt Gyulaitól — 's így ismét egy erdélyitől — 10.000 frtot kaptunk úrbéri papirokban. Kérlek barátom, küldjed el azoknak névjegyzékét, kik itt az Erdélyi múzeumra adakoztak, s hozzá aláírási ívet. Ne mondd senkinek, hogy teszed (mert az eredményről nem kezeskedhetem), de úgy reményelem, hogy a példa után, mellyel Ti előnkbe léptetek, ezen intézetünk mellett is fogok valamit tehetni, s mikoron jövő nyárban hozzátok jövök, megmutatom, hogy az Erdélyi Múzeumnak nem egészen haszontalan tagja valék! — S most még egy kérést.

A napokban kaptam Sz-Udvarhely városának polgár-levelét. E napokban fogok reá válaszolni. Kérésem abból áll, hogy Hofman Dénesnek róm. kath. VI. oszt. tanulónak, ki az oklevelet írta, s rajzolta, nevemben aján-

déket küldjél. Magam tettem volna, de nem tudom, kihez forduljak, én sem többet, sem kevesebbet náladnál adni nem akarok. A költséget, mihelyt arról tudósítál, postán megküldöm. Tudósíts egyszeremind arról is, hogy mikor szándékozod német egyetemre küldeni fiadat? Heidelbergben a feltételekről, melyek alatt a tanárok valamelyike őt magánál felvehetné, csak akkor nyilatkozhatnak, ha az évszakot tudják, mert épen a jobbak, kik ily szállásokat adnak, többnyire már egy félévvel előbb szerződnek. S most ég áldjon meg. Bár mentől előbb jönnél körünkbe, sok van, miről szívesen szólnék veled.

Hived:
Eötvös.

IV.

April 6-án, 860.

Tisztelt barátom!

Íde mellékelve küldöm köszönettel a 20 frtot, melyet polgár levelem széprójának nevében adani szíves voltál. Kérdésedre, miután B. Albert által 's így azon meggyőződésben küldhetem, hogy az idegen kezekbe jönni nem fog — fiad iránt tett kérdésedre őszinte feleletem az: hogy ha helyeden lennék, én fiamat, mentől elébb lehet, kiküldeném és pedig azért, mert azon veszélyek, melyektől őt külföldön félténém, sokkal kisebbek azoknál, melyek őt a jelen viszonyok alatt a hazában fenyegethetik. A német egyetemeknek sok árnyoldalai vannak és bizonyosan Heidelberg sem ment azoktól. A moralitás általján véve jobb, mint például Berlinben, vagy főleg Münchenben, amennyiben a csábítás mestersége csak azért üzetik, hogy általa egyegy polgárleány valamely vagyonosabb diákkal jegyet váltson. De vannak más bajok. A fiatalságnak egy része keveset tanul, sőt hanyagul frequentál, sokszor veszekszik, s még többet iszik. Oly házban nevelt ifjú, mint fiad, ki mellett becsületes nevelő — vagy legalább idősebb társ áll, 's ki tanár házában lakik, ily veszélyeknek könnyen ellent áll. 's ha végre is egy kis bajba keveredik, egy vagv két paukoláson keresztül megy, 's talán, hogy Vörösmarty szavait külföldön igazolja, a németeknek megmutatja, hogy Bort iszik a Magyar ember, s jól teszi. — mindez összevéve nem nagy csapás. Keresztül mentünk ezeken, én többször életemben s talán te is. Azon veszélyek, melyek őt a hazában környezik, mások. Épen mert nemes elvekben nevelted fiadat, mert őt minden aljasságtól megőrizve, szívében hazaszeretetet ébresztettél, s őt példád által naponként inted, hogy kortársainak tisztelő szereteténél semmit többre ne becsüljön, ez az, mi állását a hazában veszélyesebbé teszi. Minden, mi őt aljas kicsapongásoktól visszatartja, egy-egy okkal több, hogy őt féltsed. A Martius 15-iki eseményeket ismered. Azoknak egy része, kik a demonstratiót tették, gyermekek voltak. Fiam még nincs 12 éves, s mert csak a célba vett menetről előre tudósítottam, s gyermekemet egy egész napon a házban tartám, ennek köszönhetem, hogy baja nem történt. Több iskolatársa, köztük Lónyai Menyhért fia, szúrást kaptak, s valyjon ki állhat jól, hogy ehhez hasonló eset nem fordulhat elé a jövő héten?, s gyermekeink éppen, mert nevünket viselve, társaik között kiténőbb helyet foglalnak el, s magokat mintegy vezetőknak hivatva érzik, a legnagyobb bajba és veszélybe nem keveredhetnek? Az itteni egyetem s

főgymnázium tanulói közül közel százhoz van elzárva, a többieknek legalább fele haza ment szüleikhez, s a kölesönös ingerültség oly fokra hágott, melyen az alig állhat meg. A helyzet telyjes meggyőződésem szerint veszedelmes mindenikünknek, de megettünk egy élet tapasztalásai fekszenek s az idő eléggé meghűté pezsgő vérünket, — de gyermekeink! Fiam, amint mondtam 12 éves, s ámbár eléggé meggondolatlan s a mult télen 3 politikus színű excesszust tett, melyek elsímitását csak tanárai becsületességének köszönöm, az által segíték magamon, hogy a fiút egészség ürügye alatt most husvétra az iskolából kivettem, s míg e viszonyok tartanak, őt otthon nevelem, de ha fiam a tiédnek korát érte volna el, azon lennék, hogy őt a külföldre küldjem. Ez őszinte véleményem. A cursusok el lévén kezdve, úgy is September előtt nem küldheted ki fiadat, ha akkor el akarod küldeni, tudósíts mentől előbb, hogy a szükséges kérdezősködéseket azonnal megtehessem, s Welker s Mittermayernek írdak. Ég áldjon meg tisztelt barátom s tartson jó egészséggben,

híved:
Eötvös.

V.

Budán, 29/5. 1860.

Kedves barátom!

Miután sem Welkertől, sem Mittermayer-től választ eddig nem kaptam, igen félek, hogy e levelek is — mint újabb időben sok más leveleim — elvesztek, s azért ma újra írtam s pedig retour receptisse mellett. Mihelyt felelet jön, elküldöm in origine, légy azonban egészen nyugodt, hogy kívánataid teljesülni fognak. Úgy ajánlottam fiadat, mintha saját gyermekem lenne, s Welker és Mittermayer oly gondját fogják viselni, mint kívüled senki nem tenné. Mindkettő a legbecsületesebb s lelkiismeretesebb ember, akit ismerek.

A museum ügyét tehetségem szerint fogom előmozdítani Magyarországon s reményilem sikerrel, az eredményről szóval tudósítlak, ha majd fiammal Erdélybe jövök. Utazásomat Augustus közepére határoztam, ha csak egészségem, családi viszonyom, vagy nagyobb politikai változások nem akadályoznak. Minthogy az első nem jó, családom számos, és a francia thronuson Napoleon ül, nem igen biztos a kilátás, annyi egyébként kétségtelen, hogy mi magamat illeti, el vagyok határozva, s hogy még nem örültem semmin inkább, mint ezen utazásomra. Szükségem van a pihenésre, s itt nem jutok ez élvezethez. Politikai coniuncturáink nem változtak. Fenn úgy látszik a kénytelenség meghozta a béléltást, hogy valamit tenni kellene, csak hogy senki nem tudja, mit? Lenn, azaz nálunk, csak a gyűlölség nevedett, s vele a határozott akarat széttépni bizonyos kötelekeket, anélkül, hogy valaki tudná, sőt anélkül, hogy csak gondolkodna is a kérdéstről: mit tegyen helyébe? Ily helyzet veszélyes, főkép, ha mint nálunk azok, kiket állásoknál vagy multjoknál fogva a nemzet vezetőinek tekintünk, bármily oknál fogva a közvéleménynek irányt adni nem tudnak, vagy nem akarnak. Mi engem illet, a császárnál beadott nyilatkozatomban, melyre kinevezésem által kényszerítve valék, a 848-iki törvényeket jelöltem ki azon alapnak, melyet kiindulási pontnak kell elfogadnunk, s mentül többet gondolkozom e tárgy-

ról, annál tisztábban látom, hogy más út nincs előttünk. Ezt kívánja a jogszerűség, ezt parancsolják a nem nemes osztályok aggodalmai, ezt Erdélynek jogi viszonya Magyarországhoz, ha bár nem tagadom, a 48-iki állapotok visszahívásának veszélyeit. Oly helyzetbe jutottunk, hol minden lépés veszélyes és ha az akkori választási alapon — melynek jogszerűségét kétségbe vonnunk nem lehet — országgyűlést hívatnék össze, legalább új emberek lépnének fel, s ez hidd el, a legszükségesebb, mert azokkal, kiket a mult meghagyott, az ország bajain segíteni nem lehet. Hosszú a tárgy, s nincs időm, hogy azt kifejtsem, ha Augusztusban találkozunk, lesz időnk szólni. Addig is — amennyiben lehet, hassál az erdélyi közvéleményre, úgy, hogy ott is mindenki csak a 848-iki törvények visszaállítását vegye jelszavul. Sokat szoltam e tárgyban Bánffy Alberttel, ő közölheti nézeteimet. Ég áldjon meg s tartson családdal együtt jó egészségben.

híved:
Eötvös.

VI.

Pesten, 17/6. 860.

Kedves barátom!

Tegnap tértem vissza Füredről s Mikláról, itt találtam Mittermayer s Welker leveleit, s az előbbihez, melyet ide rekesztek, Weber sorait. Welker épen annyi dicsérettel ír Weberről, s úgy hiszem, legjobb lenne, ha az ajánlatot elfogadnád, és — s pedig mentül előbb, egyenesen Webernek Heidelbergába írnál. Tudósíts azonban engem is határozatodról már csak azért is, hogy e sorok vételéről biztossá tégy, mert egy idő olta, még recommandált leveleim is elvesznek. Egyszersmind kérlek, küldj legalább 25 vagy 30 aláírási ívet az erdélyi Museumra, mert ámbár számosan ajánlkoztak aláírásra, ívem nem lévén, csak magamnak jegyeztem föl az ígéretet. Ezt is kérlek tedd meg előbb, minél előbb, hogy még mielőtt hozzátok jövök, a dolgot legalább megindíthassam. Bocsásd meg e sorok rövidségét és csaknem olvashatatlan írását, ki vagyok merülve, és annyi dolgot találtam, hogy magam sem tudom, miként végzem. Ég áldjon meg,

híved:
Eötvös.

VII.

Pesten, 3/8. 860.

Tisztelt barátom!

Ámbár rendkívül elfoglalva, az utolsó hetekben csaknem mindig rosszúl érzem magamat, még sem akarom tovább halasztani utamat. Eddigi tapasztalásom szerint ítélve, sem munkám fogyni, sem egészségem javulni nem igen fog, s így mért ne kövessem barátságos meghívástokat inkább most, mint jövő évre, hol foglalatosságaim s egészségemen kívül ki tudja, még mily akadályok gördülnek elénkbe. Ha semmi közbe nem jön — miről egyébként minden esetre tudósítnálak — 11-én indulok a postával, s így 12-én Kolozsváron leszek, kérlek tudasd velem egy poste restant írt levél által, hol talállak, mert ha csak lehet, egy vagy két napot szeretnék tölteni veled. Egész utamra két-három hetet szánhatok. Szeptember első hetében

ismét itthon kell lennem. Szeretnék menni a Székelyföldre, Brassóba, Hát-szeg és Vajda-Hunyadra, s végre Károly-Fehérvárra, honnan Temesvár vagy Aradnak — postakocsival ismét vissza jöhetnék. Nemsokára látjuk egymást s akkorra halasztom, miről neked szólni szeretnék, addig is Áldjon Isten s tartson jó kedvben s egészségben,

híved:
Eötvös.

VIII.

Szt.-Tornyan, Szeptember 4-én, 860.

Tisztelt barátom!

Betegem, mint mikor egymástól búcsut vettünk — érkeztem ide, hol mielőtt utamat Pestre folytatom, néhány napot tölteni fogok. Rég nem érezem magamat ennyire kimerülve és nyugalomra van szükségem, de nem pihenhetek meg, mielőtt Neked s közbenjárásid által mindazoknak nem fejeztem ki forró hálámat, kik Erdélyi utamban a rövid időt, melyet köztetek töltöttem, életem legszebb napjaivá tevék s kiknek emléke mindig szebb s nevezetesebb lesz előttem azon természeti szépségek emlékeinél is, melyekkel az isten hazátokat megajándékozta.

Jól tudom én, hogy azon honfiúi lelkesedés, mellyel annyi helyen fogadtattam, nem engem, hanem csak a Királyhágón túl lakó Magyarországnak képviselőjét illette; de valamint azt, hogy méltónak találtattam arra, hogy mint Magyarország képviselője tekintessem, oly megtiszteltetésnek veszem, melynél nagyobb az egyest nem érhet, úgy éppen e szempont, melyből fogadásomat tekintem az, miben annak felfogásom szerint valaki benne fekszik.

Nagy események folyama kettészakasztotta hazánkat, s Erdély s Magyarország századokon át mint testvérek, de mégis egészen különválva álltak egymás mellett, s ha ezen időkre visszatekintünk, a fájdalom mellett, mellyel annyi szenvedésnek emléke szívünket eltölti, egyszersmind a gondolat támad bennünk, valjón ez elszakadásban nem az isteni gondviselés különös kegyelmét kell-e látnunk, mely éppen azáltal, mi nemzeti létünket lát-szólag leginkább veszélyezteteti, annak fenmaradását biztosította. Mert ki tagadhatja, hogy az, hogy a mohácsi vész után a Királyhágón túl csaknem két századig magyar állam létezett, hogy fejedelmeitek udvarán idegen befolyástól ment Magyar műveltség, oskoláitokban Magyar tudományosság, a közéletben Magyar állami nyelv fejlődhetek, nemzetiségünkre a legnagyobb s üdvösebb hatást gyakorolta. Az, hogy Magyarország újabb időben felfogva kötelességeit, legyőzve az idegen befolyásokat, melyek nemzetiségünk kifejlődését akadályozzák, nagy részben Erdélynek érdeme, mely bérci között tisztán megtartá magyarságát, s mint élő szemrehányás és nagyszerű példa állt előttünk. De a világ megváltozott körülményeivel megváltoztak ezen helyzet következményei is, s mi egykor kevésbé káros vala, mi némi tekintetben hasznunkra lehetett, a különválás, az jövőben vesztünkhöz segítne, melyet e válságos időben, midőn Európa nagy államai új átalakulásnak néznek elébe, s minden egyes nemzetiség jogainak visszaszerzéséért vagy uralomért küzdeni készül, csak úgy kerülhetünk ki, ha a közelgő veszélynek egyesítve állunk elébe.

Akár hazánk geographiai helyzetét, akár azon állást tekintsük, melyet nemzetünk más idegen s talán ellenséges nemzetiségek irányában elfoglal, azon meggyőződéshez jutunk, hogy a két haza csak egymást kiegészítve állhat fel. Stratégiai szempontból Erdély Magyarországnak vára, melynek birtokától az egésznek szabadsága függ és csak a Királyhágón innen lakó Magyar nép azon támaszfal, mely nemzetiségünket Erdélyben biztosítja. Együtt szembe szállhatunk minden veszéllyel, külön válva veszünk bizonyos; s én annyira meg voltam, s miolta Erdélyt bejártam még inkább meg vagyok győződve arról, hogy a 848-iki törvényekről, ha azoknak fenntartását jogi szempontból nem tartanám is szükségesnek, már csak azért sem mondanék le semmi áron, mert azokban az unió mondatott ki, s mert jövőnk felfogásom szerint attól függ, hogy újabb politikai életünkben ezen alapból induljunk ki.

A mód, mellyel köztetek fogadtattam, Erdély jelesebb férfiival való személyes találkozásom s minden nyilatkozat, mely előttem történt, meggyőztek, hogy e nézet, melyet Magyarországnak mind azok osztanak velem, kik a közdolgozókhoz szólani hivatvák, általános Erdélyben is, s e meggyőződés az, mi által körötökben járva oly boldognak éreztem magamat, mert a lelkesülésnek mindazon nyilatkozatait, melyek ha csak az egyest illeték volna, azon érdemekkel, melyeket az irodalom és közélet pályáján szerezhettek, semmi arányban nem állanak, mint közös hazánk szebb jövőjének zálogát fogadtam el. Vajha azon hálát, melyet azok iránt, kiknek e meggyőződést köszönöm, s kik személyesen annyi szívességgel halmoztak el, méltán fejezhetném ki! Miután ez hatalmamban nem áll, engeddd, hogy egy kérréssel fejezzem be soraimat.

Erdély állapotjai Magyarországon sokak előtt ismeretlenek, s igen kevés található, ki régi törvényes viszonyaitokat, az egyes osztályok s vidékek érdekeit tisztán fogná fel, s mégis ki tagadhatja, hogy az uniónak állandósága attól függ, hogy annak keresztül vitele, amennyire csak lehet, minden jogi viszonyok és érdekek kimelésével történjék. Bármennyire egyetértünk tehát a fődologban, szükség, hogy a részletekre nézve is legalább magunk között egyetértsünk s bizonyos, hogy ily egyetértés eszközlésére mindeddig mi sem történt. Kérlek, fogadj ez ügyben közbenjárást s tudasd velem az unió specialitására nézve saját s befolyásosabb honfitársaid nézetét, hogy e fontos kérdésben a közvéleménynek irányt adhassunk s megóvjuk a nemzetet attól, mit mi is, mások is annyira tapasztaltunk, hogy a nagy elvekben való egyetértés az apró részletek iránti vélemény, vagy érdekkülönbségeken szenvedjen hajótörést.

Ne vedd szerénytelenségnek e kérést, csak azon nagyon természetes vágnak kifolyása az, hogy miután hálámat kifejezni nem tudtam, ezt legalább azon buzgóság által tegyem, mellyel gyenge tehetségem szerint Erdélynek érdekeit szolgálni iparkodni fogok. S most az ég áldjon meg s tartsd emlékedben

hív barátodat:
Eötvös J.

IX.

Pest, 29/10. 1860.

Kedves barátom!

A helyzetben, miolta elmentél, kevés változott, csakhogy a nézetek, melyeket már akkor kifejeztünk, határozottabban állapítottak meg. A többség úgy vélekedik, hogy miután a diplomában a katonaaállítás és adó a magyar országgyűléstől elvétetvén, a Reichsrathra bizatik, az engedményeket mint definitív állapotot elfogadni nem lehet, azonban csaknem általjános azon meggyőződés, hogy a birói és administratív hivataloknak magyar és becsületes emberekre való bízása, mindnyájunknak érdekében fekszik s e szerint feladásunk, hogy azoknak, kik nehéz körülmények alatt a kormányra vállalkoztak, helyzeteket ne csak ne nehezítsük, sőt, amennyire tőlünk kitelik, könnyítsük. Innen következik, hogy mi a hivatal vállalást nyílt kérdésnek nyilatkoztattuk s habár egyesek közöttünk, kiket multjok a 48-iki törvényekhez köt, ilyeneket nem vállalhatunk, örömmel látjuk, ha mentől több jóra való ember neveztetik ki, minthogy ily korszakban, mely természetbe szerint csak provizorius lehet, az, hogy birói vagy administratív hivatalt vállalt, senki a kormány követésére nem köteleztetik. Kinevezéseket eddig még nem tudunk, kivéven Majláthét tárnoknak, melyet úgyis tudsz. Erdélyi kancellárnak (mert miután te, mint beszélük, a hivatalt el nem vállaltad), Nemest nevezik. Nem igen hiszem, hogy ily nehéz időben arra való s én Kemény Ferencet jobbnak tartanám. Mindenesetre bárki legyen a Cancellár, elkerülhetetlenül szükséges, őt körülvéve addig támogassátok, míg az unió in Principio kivive nincs. Ird meg kérlek, erre nézve mi mit tegyünk? Eddig még a lapokban sem pendítettük meg a kérdést, nehogy részletekről, vagy bárki részéről szerénytelenséggel vádoltassunk, nem ártana azonban, ha mentől többet mozognátok lapjaitokban ti s főkép, ha bármi módon ki lehetne vinni, hogy a szászok részéről valaki felszólaljon... talán a Brassai újságban tehetnétek valamit.

Mindenesetre add tudtomra, kívánatosnak tartjátok-é, hogy az Erdélyi ügyet az esztergomi Conferentiánál felhozzuk.

S most még egy kérést. Szólítsd fel nevemben Finálit, hogy hetenként vagy legalább minden két hétben egyszer írjon a „Pesther Lloid“-nak. Tudósíts. mit kíván, mint honoráriumot. A redactio nevében kérem fel őt s igazán nem csak kívánatos, hanem szükséges, hogy az erdélyi dolgokról a Lloid jól legyen értesítve, hogy az is az unió szellemében történjék, magától értetődik. Egész Németország a Lloidból szedi értesítéseit. Sietve írtam, bocsásd meg karcolásaimat. Ég áldjon meg,

híved:
Eötvös.

X.

Pest, 3/7.1865.

Tisztelt barátom!

Reményilem a P. hetilap első száma kezeden van. Látni fogod ebből azonnal irányát s talán helyben hagyod azt. Az egyedüli ok, mely arra bír, hogy annyi elfoglaltatás mellett ez új terhes feladást magamra vállaljam,

az volna: mert a megoldásnak lehetőségét csak minden kérdések alapos discursiójában látom; hogy ez azonban lehetséges legyen, szükséges, hogy az egyes kérdések nem csak jól, de azon irányban tárgyalassanak, melyet politikai helyzetünk megkíván. Természetesnek fogod találni e szerint, hogy az erdélyi kérdéstről csak úgy akarok szólni, mint azt te jónak találad s azért kérlek, s nemcsak barátságunk nevében, melyre büszke vagyok, de a közügy nevében, hogy lapom számára időről időre Erdélyi levelet irass. Többen ajánlkoztak levelezőkül, de én senkit nem fogadok el, mint olyant, ki véleményednek hív tolmácsa legyen, mert végre is azt hiszem, hogy a Királyhágón túl nincs senki, ki nemcsak Erdély speciális érdekeit, de közös hazánk helyzetét náladnál jobban ismeri. Más viszonyok alatt bocsánatot kérnék az alkalmatlankodásért, de bizonyosan méltányolni fogod okaimat, melyek erre bírtak. Így le fogsz kötelezni, ha mentől előbb megírod, kit választottál s az illetőt arra utasítod, hogy levelét csak a P. Hetilap redactiójához küldje. Mi így jön, ki fog adatni, míg ily correspondentiam nem lesz, inkább hallgatunk, nehogy a legjobb szándékkal ezen kérdésben, mely kétségen kívül a legfontosabb, hibát kövessünk el.

Ég tartson egészségsben a nagy feladatra, mely reád vár,

őszinte barátod:

Eötvös.

XI.

Tisztelt szerkesztőség!

Fogadják önök őszinte köszönetemet a *Székely Néplap* első számaiért, melyeket vettem, s melyeknek tartalma, amennyiben azt ilyen rövid idő alatt megérthetém, sok érdekest nyújt.

Meggyőződéseim volt mindig, s meggyőződéseim ma, hogy a magyarnak jövője — az erélyen kívül, mellyel Isten nemzetünket megáldotta — főkép műveltségünktől függ. A Kárpátok övével környezett hazánk erős geographiai határainak következtében, mindig egy állami egész fog képezni, melyet egy időre feldarabolni lehet ugyan, de mely később vagy előbb ismét egészsze fog összeforni, ezentúl épúgy, mint akkor, miután hazánk területe felett, másfél századnál tovább, egyszerre a török, az osztrák s erdélyi fejedelmeink uralkodtak.

Szent István birodalmának egységét maga a természet biztosította, de más kérdés az: milyen lesz a helyzet, melyet mi s utódaink e határok között elfoglalunk? És miután hazánkban különböző nemzetiségek léteznek, és századunk a születési kiváltságokat, valamint az egyes családoknál, úgy egyes nemzetiségekre nézve sem ismeri el, a kérdésnek eldöntése azon helyzettől függ, melyet a magyar nép különböző képességeire nézve, testvér népei között elfoglal.

A mult, mely fajunk tehetségét igazolta, nekünk nagy előnyöket ad, s ez — és számunk biztos reményt nyújt, hogy a népek között, melyekkel az egyenlőség alapján, egy nemzetté egyesülünk, ezentúl is elődeinkhez méltó helyet foglalhatunk el. De a remény csak úgy teljesülhet, ha valamint elődeink vitézségök következtében, — úgy mi munkásság és műveltség —, azaz olyan tulajdonok által, melyek korunkban a felsőbbséget biztosítják, e helyre érdemeseknek mutatjuk magunkat.

Felsőbbségünk a jelen s jövő korban, nem a mult, hanem csak a jelen képességünk díjja lehet. És ezért én e törekvések között, melyekkel nemzetünk jövőjének biztosításán dolgozunk, mindig azokat tartottam a legfontosabbaknak, melyek a műveltségnek terjesztését tűzték ki célokkul.

Ez lévén a meggyőződés, melyet sokszor kimondottam s mindig követtem, felesleges mondanom, mennyire örvendek az irodalmi vállalatnak, melynek megkezdéséről önök tudósítanak.

Minden, mi a székely népnek, fajunkban talán legrégibb, de minden esetre egyik legmunkásabb s kitartóbb sarjadékának jólétét előmozdítja; minden, mi által e nép belső életével közelebb megismerkedünk, s közte, s köztünk új kötelékek szövődnek, nyereségnek tekintetik minden magyar által, mennyivel inkább általam, ki soha azon szívességet nem felejtettem el, mellyel néhány év előtt — midőn a Székelyföldnek egy részét bejártam —, ott fogadtattam.

Őszinte sajnálatomat jelentem ki, hogy — mit óhajtanék — a *Székely Néplap*-ban, mint rendes dolgozó társ nem vehetek részt. Sok elfoglaltatásom nem engedi, hogy előre kijelentsem, mit, s mikor írhatok a lap számára; egyébiránt legyenek meggyőződve arról, hogy vállalatukat a legnagyobb figyelemmel fogom követni, s valamint reménylem, hogy az támogatatva a nép által, minden értelemben a „Székely nép közlönyévé“ fog válni, úgy azon leszek, hogy lapjok — míg az önök által kijelölt irányt követi — nálunk is mennél tágabb körben terjedjen el.

Fogadják önök őszinte hazafiui tiszteletemet, mellyel maradok.

Pesten, augusztus 22-én, 1866.

báró Eötvös József.

B)

Jelentések Eötvös székelyudvarhelyi látogatásáról.

I.

No. 20 resarvat.

Copia.

Eure Durchlaucht!

Am gestrigen Tage kam Freiherr Iosef Eötvös auf seinem Reise durch Siebenbürgen nach Udvarhely. Schon vor mehreren Tagen wurde mir dies mit dem angekündigt, dass von Seite des Gemeindevertretung ihm ein feierlicher Empfang bereitet werden wolte. Ich säumte nicht weitere Erkundigungen einzuziehen insbesondere dem Bürgermeister von Udvarhely zu befragen, der mir die Versicherung gab, dass er an der Spitze von einigen Mitgliedern des Gemeindeausschlusses den Baron Eötvös, der Ehrenbürger von Udvarhely ist, auf seinen Durchreise zu begrüßen. Willens sind, dass jedoch sonst kein feierlichen Empfang beabsichtigt wurde.

Gestern morgens aber kamen viele Grundbesitzer des Umgebung nach Udvarhely und fuhren von der in Begleitung des Representanten des Gemeinde, der Geistlichkeit beider Konfessionen an die Grenze des Weichbildes von Udvarhely, während in der Stadt sich die Zünfte um ihren Fahnen scharten. Nach 10 Uhr kam Baron Eötvös in Begleitung des Grafen Beth-

len Farkas und zweier Lehrer seines mit ihm reisendes Sohnes an. Er wurde mit schwachen Elyen auch begrüßt. Wegen eines Unwohlseins zog er sich sogleich zurück. Die Menge zerstreute sich.

Baron Eötvös sollte nach kurzen Aufenthalte nach dem Bade Homorod und von da weiter reisen. Wegen des Unwohlseins — eines heftigen Fieberanfalles — wurde der Reiseplan geändert. Baron Eötvös verkehrte — soweit mir bekannt — am gestrigen Tage mit Niemand. Da bekannt war, dass er Ruhe wünsche, war kaum anzunehmen, dass man seine Ruhe stören werde.

Nicht destoweniger versammelten sich um 8 Uhr etwa 100 Menschen vor Magistratsgebäude und zogen der zigeuner Musik folgend mit brennenden Fackeln vor das Absteigsquartier des Baron Eötvös. Nachdem der Szózat gesungen, hielt Lazar Bors, Professor des römisch-katholischen Gymnasiums ein durch wiederholte Elyen-rufe unterbrochene Rede, in welcher er den Dank der Stadt Székely-Udvarhely für die ihr durch den Besuch Teil gewonnene Ehre ausdrückte, die Regierung glücklich pries, welche so erlaubete Männer, wie Baron Eötvös unter die Zahl ihrer Rätthe zählen und die Hoffnung aussprach, dass von diesem Tage an für die Stadt Udvarhely eine segensreiche Periode beginnt. Nach dem Bors geendet, erschien Graf Bethlen Farkas, entschuldigte den Baron Eötvös, der seines Unwohlseins wegen sich nicht zeigen könne und ersuchte die Menge sich nach Hause zu begeben.

Der Zug, der durch hierzukommene Neugierige mittlerweile auf mehr als das doppelte angewachsen war, wendete sich nun wieder nach dem Magistratsgebäude. Dort wurden die *Fackelstänge* verbrannt, Szózat und Kölcsey hymnus gesungen zahlweise Elyen den Ungarn den Sachsen, den Rumänen und dem Vaterlande gebracht. Als die Fackeln erloscht waren, zerstaunte sich die noch mehr angewachsene Menge, hatte aber soviel Gefallen am Singen und Rufen gefunden, dass dieses in Truppen von 10 bis 20 Personen in allen Theilen der Stadt herumziehend bis nach 11 Uhr fortsetzte, die anspruchlichen Theilnehmer des Fackelzuges hatten sich in ein Gasthaus begeben, wo sie lange lärmend beisammen blieben.

Heute morgens hat Baron Eötvös die hiesigen Gymnasien besucht und die Ruinen der hiesigen Reste besehen soeben 10 Uhr vormitags gegen Kronstadt abgereist begleitet von vielen Gutsbesitzern und einigen Repräsentanten der Stadt.

Der Fackelzug war wie mir versichert wird von dem hier wohnenden Gutsbesitzer Johann Henter und dem Professor an römisch-katholischen Gymnasium Zsigmond Martonffi eingeleitet, die Theilnehmer gehörten der sogenannten besseren Klasse an, die Sänger waren hier und in nächstgelegenen Ortschaften wohnende Schüler der hiesigen Gymnasien, von dem Gewerbestande beteiligten sich anfangs nur einige an dem Fackelzuge, dagegen fanden sie sich später sehr zahlreich und waren es hauptsächlich die singend und rufend die Strassen durchzogen. Auffallend ist der Umstand, dass viele von ihnen schon in der ersten Abendstunde offenbar berauscht waren.

Diesem dürfte es auch zugeschrieben sein, dass bei dem Elyen Rufen mehrmal, doch nur immer vereinzelt der Name Kossuth und Garibaldi zu hören war.

Ich habe vielleicht gefehlt, dass der Veranstaltung des Fackelzuges, wozu bei dem Bezirksamte noch dem Kreisamte die Bewilligung angesucht wurde und somit auch dem ihr folgenden Störungen der nächtlichen Ruhe nicht hindernd in den Weg getreten bin, ich besorgte aber ähnliche Auftritte wie sie nicht vor langer Zeit in Pest vorgekommen hervorzurufen und wusste, dass ich bei dem geringsten materiellen Widerstand auf keinen Erfolg rechnen konnte, da mir nur 5 Gendarmen — offenbar zu wenig — um gegen eine Volksmenge Gewalt anzuwenden — zu Gebote stehen. Ich hielt es für zweckentsprechender die Aufregung verweichen zu lassen, als der Aufregung neue Nahrung zu bieten.

Ich hoffe mich nicht getäuscht zu haben und erwarte, dass Udvarhely von heute wieder so ruhig sein wird, wie es bisher war.

Genehmigen Euer Durchlaucht den Ausdruck der unbegrenzten Hochverehrung und Ergebenheit mit der ich zu sein die Ehre habe Eueren Durchlaucht gehorsamster Diener

Fürer m. p.

Sz. Udvarhely den 22 August 1860.

II.

Euer Hochwohlgeboren.

Am vorgestrigen Tage kam Baron Eötvös nach Udvarhely. Es wurde feierlichst empfangen. Da er wegen eines Uhnwohlseins Ruhe wünschte, verging der Tag ohne allen besonderen Vorfällen. Abends jedoch brachte man ihm einen Fackelzug der ein demonstratives bis in die Nacht ausdauerndes Lärmen zur Folge hatte. Aus dem in Abschrift beiliegenden Beweise werden Euer Hochwohlgeboren ersehen, was mir zum gestrigen Tage bekannt; das was ich heut erfahren, sind nur ergänzende Einzelheiten. Das Wesentliche ist, dass die ganze Demonstration von Henter János eingeleitet wurde und dass Professor Bors und Mártonfi ihr eine minder revolutionären Richtung zu geben bemüht waren doch kam die Absicht Henters zur Geltung, dann wann auch Bors trotz der Einschprechen Henters seiner Rede vor dem Quartier des Bar. Eötvös beendete, so kam es doch zur auf der Menge vor dem Magistratsgebäude durch dem Schankwirt Kováts. Darüber was wo, zum Theile, leise gesprochen, giebt es verschiedenen Versionen. Gestern wurde die Ruhe nicht gestört. Ich hoffe, das die Aufregung nunmehr gänzlich verflogen ist wengleich sie ihre Wirkung noch auf langehin äuszern wird.*

Mit dem Ausdruck der vorzüglichsten Hochachtung bin ich

Euerer Hochwohlgeboren
ergebenster diener

Udvarhely 23. August 1860.

Fürer

* *A Kolozsvári Közlöny tudósítása ugyanarról.*

Bocsánatot kérünk a t. c. olvasó közönségtől, hogy ily későre értesítjük városunk és vidékünk egyik legszebb napjáról, melyen körünkben láhattuk városunk tiszteletbeli polgárát, b. Eötvös József ő mlgát. Éppen együtt vol-

tunk szent István király napját ünnepeelve a székely anyavárosban, midőn egy rövid s bizonytalan tudósítást nyertünk, hogy másnap aug. 21-én a nemes báró tán városunkba érkezendik. Azonnal villámgyorsan terjedett a hír és sietett mindenki a haza nagy fiának, az irodalom bajnokának a látására, üdvözlésére. Nem kellett erre semmi parancs, vagy intézkedés. Reggel aug. 21-én a vidék és város nemesei és értelmesebbjei magyar díszruhában a szomszéd Bikafalva végén várták az óhajtott vendéget; a város népe pedig céhenként zászlóikkal a város végén állott, dacára annak, hogy ezen nap vásár lévén, az árúk mellett kellett volna lenni. Az érkezőt Bikafalván Ugron Lázár, a város végén pedig Mártonfi Zsigmond lelkes szavakkal üdvözölték. Mindkét üdvözlő beszédre ő mlga hazafias érzelem sugalta, velős szónoklattal felett, különösen örömét nyilvánítván, hogy e város megtisztelő bizalmából már polgárává lőn a Székelyföldnek, melyen 400 évvel korábban lakott magyar faj, mint a Kárpátokból övedezett hazánk többi részén s melyet Királyhágón túli testvéreink Magyarország fellegvárának tekintenek. Beszédeit oly éljenzés zárta be, melyről aztán igazán mondhatni, hogy szívből fakadt. Azután hullámzó néptenger között kísérte be a kocsinak véget érni nem akaró hosszú sora a szeretve tisztelt vendéget szállására, hol a következő éjen bekövetkezett rosszullete miatt piheni hagytuk. Nincsenek szavaink rajzolására azon kettős érzelemnek, mely ekkor minden arcon tükrözött. Ugyanis repesett az örömtől minden honfi szív, hogy falaink közt van a nagy férfi, kit polgárai közé számíthatni legnagyobb büszkesége e városnak, másfelől pedig fájó részvéttel osztottunk a kedves vendég betegségében. Aznap nagy ebéd volt a Nemzeti Kávéházban, hol nem hiányzottak a lelkes felköszöntések, melyek közt legragyogóbbak voltak a gr. Bethlen Farkaséi. Estve fáklyás zenével tisztelgett nagy polgára szállása előtt a város kapcsolatban a vidéki értelmiséggel. A Szózat és Hymnus eléneklése után haza oszlottunk. A rend egy pillanatig sem volt megzavarva. Másnap a patakfalvi hegy tetejéig nagy sor kocsis kísérte a bárót, hol érzékeny búcsúvétellel váltunk meg Isten hozzádot kiáltva szívünk mélyéből a távozó után.

(Kolozsvári Közlöny. 1860. évf. 74. sz. 300 l. Báró Eötvös útja Erdélyben c. rovat.)

Közli: *Dr. Kristóf György.*